

Дмитренко В. М.,

*студентка кафедри слов'янської філології та журналістики
Навчально-наукового інституту філології та журналістики
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

Коломієць О. В.,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри слов'янської філології та журналістики
Навчально-наукового інституту філології та журналістики
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

ХУДОЖНЯ ДЕТАЛЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ОБРАЗУ СОБОРУ В ОДНОЙМЕННОМУ РОМАНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Визначення значення терміну «художня деталь» – це перше питання на шляху до дослідження обраної теми, бо, як з'ясувалося в ході дослідження, науковці не мають єдиного погляду щодо цієї дефініції.

Ковалів Ю., автор-укладач «Літературознавчої енциклопедії», тлумачить термін так: «Різновид художнього образу; яскрава подробиця, частина цілого твору, що надає йому особливої переконливості робить його семантично вагомішим, змістовнішим» [2, с. 271].

Гром'як Р. у «Літературознавчому словнику-довіднику» подає інше трактування, розуміння, що це «засіб словесного та малярського мистецтва, якому властива змістова наповненість, символічна зарядженість, важлива композиційна та характерологічна функція» [3, с. 718].

Згодом літературознавець вказує ще на таку ознаку художньої деталі як її вага і значущість, через свій авторський акцент, тобто про деталі можна говорити, що це є маркери персонального стилю письменника [3, с. 719].

Тут вже науковець, як ми бачимо, надає більшого значення самотності поняття, а не як різновиду іншого засобу, що зазначав попередній дослідник, ще тут немає вказівки на розмір цього «засобу» (чи є він цілою частиною твору чи це якийсь художній засіб).

Отже, немає єдиного погляду на визначення поняття «художня деталь». Літературознавці поділились на два табори: одні кажуть, що художня деталь – різновид художнього образу, інші – самотня одиниця. Далі питання в тому, чи це може бути частиною цілого твору, чи тільки вдалим акцентом, тобто якимось художнім засобом.

У звичайному вжитку всі ті художні засоби є епітетами чи порівняннями і тому подібне, але при глибокому аналізі тексту та

врахуванні контексту й образу, до якого належать, вони стають художніми деталями. Зауважимо, що образ не може бути без деталі, а деталь – без образу. Тому наше робоче визначення є таким: художня деталь – це самобутня, влучна і вчасна одиниця, що творить художній образ; додає виразності й акцентності, яскравості, важливості образу; помітна тільки в контексті.

Актуальність дослідження полягає в необхідності більш ґрунтовного аналізу роману Олеся Гончара «Собор», а надто на предмет такого явища, як художня деталь, саме тому, що цей аналіз деїмперіалізує українські цінності.

Предмет дослідження – роль художньої деталі в романі Олеся Гончара «Собор».

Мета роботи – визначити зміст поняття “художня деталь” і проілюструвати прикладами щодо образотворення собору в одно-йменному романі Олеся Гончара.

Новизна дослідження у спробі проаналізувати художню деталь з точки зору її важливості для образотворення в романі Олеся Гончара «Собор».

«Собори душ своїх бережіть, друзі... Собори душ!..» – це ті слова автора, з яких варто почати аналізувати художні деталі у романі «Собор». Це саме ті слова, та квінтесенція всього, що є у романі, який про все: історію, гуманізм, філософію, екзистенцію, національну пам'ять, освіченість, зв'язок поколінь, засудження та навіть висміювання радянського режиму та політики «цариці-суки» [1, с. 186], про любов, складний життєвий прагматизм, про самотність, людську пасивність, відсутність моральних принципів.

Собор – це лакмусовий папірець національної та духовної свідомості українців.

Художня деталь не існує без образу й образ не існує без деталі й опрацювавши роман з впевненістю засвідчуємо, що образ собору завжди зринає не сам, а в оточенні художніх деталей. Художні деталі подаємо в контексті, адже, так як було зазначено раніше, деталь без контексту може бути чимось іншим.

У творчості Олеся Гончара деталь навантажена концептуально. Фащенко В. свого часу слушно зауважував, що цей письменник «вміє майстерно «в невеликому відкрити велике, у краплі води побачити сонце і почути гомін моря» [4, с. 413]. Таку тенденцію прослідковуємо і в «Соборі», а саме в різноманітні видів деталей, якими автор вдало оперував для творення визначного образу в українській літературі – образу собору.

Образ живий і неживий водночас, суперечливий, але дуже потужний. Собор німий або, якщо бути дослівним, «німотна музика

собору» [1, с. 14], досить промовиста метафорична деталь, при чому вона наскрізна, вона з'являється у хвилюючі моменти, коли так і хочеться, щоб собор, щось зробив, адже він такий величний, потужний, вічний, а він мовчить. Немовбито не він має оберігати людей, а люди мають оберігати, що й відбувалося упродовж твору.

«Білосніжний Тадж-Махал, що в одному місці оздоблений чорним каменем і той камінь співає. І досі таємницю їхню не розгадано: чому ж він співає? І вже обоє вслухаються мимоволі і в свій собор, що височить на майдані, тане верхами в сутіні неба, – часом чи не заспіває він теж, тихо, віддалено? Мовчить собор» [1, с. 281], – майже прикінцеві слова роману. Автор спонукає читача до роздуму над таким риторичним запитанням: «Слово має бути за нами?» Можливо, відповідь на це питання таке: «Суть не в соборі, не в будівлі, а в душі».

Від початку свого існування собор був у складному стані. Як кажуть самі герої твору, «як кістка в горлі», тільки режими змінювалася, а собор стояв. Він був складом для зброї, сховищем комбикорму, трохи навіть природничим музеєм. «Собор похмуро плив (курсив – Дмитренко В.) у хмарах вечірніх. Тужливим чимось, навіть тривожним віяло від нього. Ким він вибудований? І яким чудом уцілів? І яку душу хтось у нього вклав, що й через віки вона Єлку торкає?..» [1, с. 33] – метафорична деталь.

Ця його витривалість, захист, оберіг – у кольорі. Ця теза розкривається, через найвживаніший тип деталі – кольоративну деталь. Він барвистий, потривожений часом, але «собор біліє» [1, с. 2], «зеленорогий собор» [1, с. 2], «блакитніє оте високе, вершечок мрії дитячої. Блакитні планети твого дитинства» [1, с. 23], собор стає частиною Неба, яке також займає центральне місце у творі, «оці соборно-білі зачіплянські ночі...» [1, с. 76].

Також автор використав зображальну деталь: «Але глянути на оте сферичне гроно бань, що виринуло до нас десь із мороку віків... глянути, а тим більше вибудувати їх у небо як образ і доповнення неба... це здатна лише людина» [1, с. 70]. Важливі кольори підбрано, білий – символ чистоти, радості, несе у собі силу і спектр сонячного світла та навіть це символ створеного Богом світу, блакитний – благородство, ніжність, недосяжність вічного, неба, стихія повітря. Тобто, можемо навіть говорити про накладання типів деталей, деталі-символи, які при цьому ще й кольоративні.

Про важливість ролі образу собору у творі, вказує сам автор, собор є «екстазом людських поривів, надій» [1, с. 2], саме біля нього відбувалися життєзначущі події героїв роману: злам життя Єлки, її падіння, Вірунька закохувалася в Івана, а Єлка в Миколу, зустріч професора Яворницького з Махном і гуляйпільцями, його героїчний

захист собор тощо. І ця деталь, психологічна і метафорична, дає поштовх говорити, що сам собор – це персонаж твору, адже довкола нього все й відбувається.

Він вічний, на ньому є відмітини часу, але здаля він все ще величний, все ще символ віри, любові, ідеї, історії. «*Вночі собор молодіє (курсив – Дмитренко В.)*. Зморшок часу на ньому не видно, він мовби повертається до тієї козацької молодості, коли з комишини постав юним виквітом краси і вперше сяйнув у цих степах небесними півкулями своїх бань» [1, с. 66], – метафорична деталь, якою автор олюднює собор, надає йому право художнього образу в романі.

Собор щось робив, не роблячи при цьому нічого. Якщо ж заглибитись в текст, то собор – це весь роман, це є мистецтво у всій своїй красі, це те, що тривожить душу, дарує почуття і думки: «Собор оцей? Горда поема степового козацького зодчества, вона щоразу хвилює тебе, щось навіває, відлунням далеких подій входить у твою молодість. І не треба тут руїни, чуєте ви, генії руйнацтва? Невже не доходить до вас оцей дух обжитості планети, певності, злагоди, який живе у таких витворах, в їхній гармонійності, – дух, що єднає людство?» [1, с. 75]/

Отже, ілюстративними прикладами з однойменного роману було показано, що важливою складовою творення образу собору у творі є саме художня деталь, бо завдяки її значенню і розумінню вдумливий читач має можливість пізнати роман набагато глибше й зрозуміти всю цінність описаного образу.

Список використаних джерел:

1. Гончар О. Собор. 1967. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/getfile.php?tid=550&type=3>
2. Літературознавча енциклопедія: 2 т. авт.уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія». 2007. Т. 1: А–Л. С. 271. URL: <https://archive.org/details/literaturoznachat1/page/n271/mode/1up?view=theater>
3. Літературознавчий словник-довідник. Друге видання виправлене, доповнене. Київ. 2007. С. 718-719. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hromiak_Roman/Literaturoznavchyi_slovyk-dovidnyk.pdf
4. Фащенко В. У глибинах людського буття: літ. студії. Одеса : Маяк. 2005. 639 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z2IID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0004086